

MAGYAROK ÉS DÉLSZLÁVOK

1. MAGYAROK ÉS SZERBEK

A mai értelemben vett szerb irodalom Magyarországon vert gyökereket és lombosodott ki, itt vívta meg nyelvújítási harcait és itt vált azzá, amit ma tulajdonképpen irodalom alatt értünk. A középkori szerb irodalom tisztán egyházi jellegű volt, a szerb népdalok hatalmas kincse akkor még ismeretlen volt s ugyanúgy vulgárisnak tekintették, mint Európai többi népének népdalait s ezek a dalok csak a nép száján terjedtek s maradtak fenn századokon át, az ozmán elnyomás idején is. Sőt volt idő, amikor a szerb nép lelkét egyedül ezek a népdalok fejezték ki és őrizték meg s mint búvópatak vonultak át a rája-sors mélyében, hogy aztán egyszerre frissen és tisztán felszínre törjenek és Goelhet, Grinmet kápráztassák el szépségükkel.

Az új szerb irodalom a Magyarországon letelepedett szerbek körében a 18. század elején: kezdett életjelt mutatni, de még messze volt attól, hogy tényleg a szerb nép élő irodalmának lehessen nevezni. A 15. század, és főképp a nagy bevándorlás (1690) óta Magyarországon különösen nagyszámmal letelepedő szerbség a török elleni felszabadító háborúk lezajlása után itt? békére, nyugalomra és biztonságra talált s megismerkedett a nyugati művelődéssel, tudós férfiai Budán, Bécsben nevelkedtek s részben a német, majd az egyre erősödő magyar művelődés befolyása alá kerültek. A szerbek, mint tudjuk, nemcsak a Délvidéken telepedtek le zárt tömegekben, hanem szórványaik a Duna és Tisza mentén egészen az ország északi vidékeire eljutottak, így Szegeden kívül még Szentesen, Egerben is volt szerb szórvány, a Duna mellett pedig különösen sok, így a csepeli szigetén, Székesfehérvárott, Budán, Szentendrén, Komáromban és egész sor más helyen. Különösen Buda és Szentendre szerb települései voltak erősek, a szerb telepesek hamar polgárosodtak, jórészt kereskedők, jó módú iparosok lettek, akik vagyoniilag is alaposan összeszedték magukat. Ezek a budai, szentendrei és más szerb településekhez tartozó gazdag kereskedők, iparosok, később pedig értelmiségiek, ügyvédek, tisztviselők, papok voltak azok, akik a bontakozó szerb irodalmat jelentékenyen támogatták, de voltak olyanok is, akik a magyar nemességhez tar-

toztak ugyan, de természetesnek tartották azt, hogy nemzetiségükhöz is hívek maradjanak és a szerb irodalmat, művelődést támogassák. Ezek közül csak Tököli Száva nevét említjük, azt a Sava Tekeliját, aki Pesten a Tököliánumot alapította, ugyanúgy azonban a debreceni kollégium kántusáról sem feledkezett meg és ott is jelentékeny alapítványt tett. Persze, nem szabad elfelejteni, hogy a debreceni református kollégiumban is tanultak délvidéki szerb diákok, akik különösen előszeretettel keresték fel a kálvinista és luteránus művelődési központot, mert abban az időben mint ú. n. „eretnekek“, otthonosabban érezték magukat ilyen iskolákban, mint a katolikus helyeken.

A bontakozó szerb irodalomnak volt egy kezdeti korszaka, amikor még az ú. n. orosz-szláv nyelvi hatás alatt állott s amikor természetszerűen a magyar irodalmi és művelődési hatások nehezebben juthattak el még hozzá. Ez az orosz-szláv irodalmi nyelv az egyházban gyökerezett, a néptől távol állott ugyan, de lassanként a Világi olvasmányok révén a műveltebb rétegek már irodalmi nyelvüknek tekintették, s egyideig úgy látszott, hogy ez a középosztály-nyelv uralkodik el a szerb irodalomban s befolyásolja fejlődését. De a nemzeti újjászületés gondolatával egyidejűleg é9 a magyar nyelvújítási mozgalmakkal csaknem egyidőben már érezhető volt, hogy ettől a régies egyházi nyelvtől a szerb irodalmárok eltávolodnak és a nép nyelvéhez térnek vissza, mert a kor szellemének megfelelő új nyugati és magyar tudományos felfogás szerint is csak ezen a nyelven lehet nemzeti irodalmat ápolni és építeni.

A nemzeti újjáébredés előfutára, Obradovics Doszitej, a Bánátban született, ő még teljesen a jozefinista felvilágosodás híve volt és a magyar hatásoktól meglehetősen távol állott. Észak helyett délnek vette útját, úgyszólván egész Európát bejárta s bár felismerte annak szükségességét, hogy a nép nyelvén írjon, az orosz-szláv nyelv befolyásától nem tudott szabadulni, de hatása így is nagy volt. Korának másik írója Muskatirovics Jov[^]n, aki jelentőségben kevesebb volt nála, a bács megyei Zentán született és jogi tanulmányait Pesten végezve, mint első szerb ügyvéd itt szerzte jogi diplomáját (1783), már jobban a magyar művelődés hatása alá került. Ő már közletről látja a magyar nyelvújítási mozgalmat, elsőitek gyűjti a szerb és idegen közmondásokat és moralizáló idézeteket is fordít szerbre irodalmi művekből, hogy honfitársait a racionalizmus szellemében építő irodalommal lássa el. Kazinczyék hatása az ő munkáin is megérződik. Megírja a magyarországi szerbek történetét — latinul, s ennek egy részét szerb nyelvre is lefordítja. Ő is racionalista, jozefinista, de már nem egyházi, hanem világi ember, fenn él a mindinkább

magyarrá váló fővárosban és ha a magyar művelődés közvetlenül még nem is, de közvetett sugárzással már meglátszik munkáin.

Minél inkább kibontakozik a szerb nép nyelvét alkotó szerb irodalom, a magyar művelődési és irodalmi hatásokat is annál jobban érezni rajta. Ez nem is csoda, hiszen a szerb művelődési és irodalmi mozgalmak vonala is ép ekkor tér vissza északra — Bécsből, — ahova az ozmán előli menekülésében jutott, mindinkább dél felé, a 19. század elején Pestre, majd később Újvidékre, hogy végül a nyolcvanas években a kialakuló Szerbia fővárosába, Belgrádba jusson. A magyar-szerb irodalmi érintkezések Vitkovics Mihály idején veszik igazi kezdetüket, bár el kell ismernünk, hogy ezekben az érintkezésekben a magyar-barát és félig magyarrá is vált Vitkovics és a szerb írók között volt némi fenntartás, amit később a nem magyar-barát hajlamú szerbek még jobban kihangsúlyoztak. Vitkovics a 19. század elején vált ismertté, amikor irodalmi szalonjában minden ismert magyar és pesti szerb íróember is megfordult, s amikor Kazinczyval eddig sajnos eléggé még fel nem kutatott és ismert levelezését folytatta. Vitkovics Egerben született, az ott mindinkább hanyatlásnak induló szerb társadalom egyik végső sarja volt, művelődése azonban már teljesen magyar és szelleme is az. Szerb verseket írt, Kármán „Fanini hagyományai“ c. munkáját átültette szerb nyelvre és *Spomen Milice* címen, 1816-ban Budán jelentette meg. Werther hatása így vonult át magyar közvetítéssel a szerb irodalomba, ő is hódolt az akkor oly divatos népdalgyűjtésnek. Házában kora szerb írói is megfordultak és akaratlanul is továbbvitték hatását a szerbek felé. Vitkovics alakját és működését magyar szempontból feldolgozni igen hálás munka lenne, s egyik bizonyítéka annak, hogy Magyarországon magyar és szerb lélek hány poncon érintkezett s hogy a magyarországi szerbek között sokan vol/tak, akik a magyar szellemiséget megértették s ezért nemzetiségüket! sem kellett megtagadniuk.

A 19. század eleje a magyar nemzeti újjászületést is jelentette, de azt mi magyarok még mindig nem hangsúlyoztuk ki eléggé és elég tárgyilagosan, hogy ez a korszak a magyarországi szerbek polgári egyenjogúsításának korszaka is volt s ez az egyenjogúsítás kulturális és irodalmi megerősödésüket jelentette. A vallási és polgári egyenjogúsítás egyúttal azt is jelentette, hogy mind több szerb látogatta a magyar főiskolákat, vegyült el a magyar diákokkal, s később az itt kiművelt szerbek közül sokan húzódtak le Szerbiába, hogy az itt szerzett művelődéssel a szerb nemzeti állam kultúrájának alapjait megvessék. A hazai szerbek vallási és erkölcsi nevelését több felsőbbfokú tanintézetrel és kultúregye-

sülettel biztosították. A 18. században keletkezett számos szerb népiskolához csatlakozott 1791-ben a karlócai orthodox teológiai szeminárium. 1813-ban Szen'endrén már szerb tanítóképző működött, amelyet 1816-ban helyeztek Zomborba. 1810-ben alapították a később híressé vált újvidéki szerb gimnáziumot. Érdekes megfigyelni, hogy Felsőbüki Nagy Pál 1825-ben sürgeti az országgyűlésen egy magyar nyelvművelő társaság felállítását és Pesten ugyanebben az évben indítja meg Hadzsics Jovan fiatal szerb író a szerb Matica megalapításának mozgalmát s nem sokkal később meg is alapítják a Maticát, amely a később alakuló szláv Maticák példaképe. 1830-ban Temesváron alakul meg az Irodalombarátok Társasága (Drustvo Ljubitelja Knjizevnosti), 1833-ban Pesten már újabb szerb irodalmi társaság alakul, a Srbsko Knjizevno Drustvo, de míg a Matica Srpska mai napig fennáll Újvidéken, a két másik társaság hamarosan megszűnik. Magarasevics Györgye 1825-ben indítja meg ugyancsak Pesten a Srbski Letopist, amely a szerbség legrégibb, máig is fennálló irodalmi és közművelődési folyóirata. Mindezek a mozgalmak a magyar nyelvújító és irodalomfejlesztő mozgalmakkal szinte teljesen egyidejűleg fejlődtek ki és a magyar ösztönzés mindegyiken megérzik. A magyar színjátszó mozgalmak is visszhangra találtak a magyarországi szerbeknél, s ugyancsak arra sarkalták őket, hogy saját népi nyelvükön színjátszó mozgalmat indítsanak. A szerb színjátszás Magyarországon talál bölcsőre. Vujics Joakim szerb író 1813-ban játszik először a magyarországi szerb műkedvelőkkel, korabeli — sajnos eléggé gyenge — magyar történelmi színdarabokat is fordít szerbre, s ezzel a magyar-szerb repertoárral járja be nemcsak Dél-magyarországot, hanem később az ország határain túl lévő szerb vidékeket is.

Musicki Lukiján, a későbbi karlócai teológiai tanár és püspök a bácskai Temerinben született 1777-ben és Pesten jogászodott, ugyanakkor azonban behatóan foglalkozott az esztétikával is. Csak 1802-ben lépett be a szerzetesrendbe, addig világi életet élt és közelről megismerkedett a magyar művelődéssel és irodalommal, is^ A pesti egyetemen Schedius Lajos volt az esztétika professzora, a klasszikus latin verselés nagy kedvelője. Schedius döntő hatással volt Musickira. Költői ideálja Horatius volt, de jól ismerte a magyar Horatius, Berzsenyi költeményeit is. Musicki kora legműveltebb szerb írója volt, s bár pap létére mindvégig ragaszkodott az orosz-szláv egyházi nyelv ápolásához is, egyúttal Vuk Karadziccsal, a nagy szerb nyelvújítóval is szoros kapcsolatban állt és ezzel párhuzamosan a magyar nyelvújítási mozgalmak

sem kerülhették el figyelmét. Nagy dolog volt akkoriban, hogy egy szerb egyházi ember a nép nyelvén írjon, szinte forradalmi újítás, s hogy ez így történt, Vuk hatásán kívül nagyban köszönhető a magyar irodalmi és művelődési példának. Musicki, a szerb Horatius, mindvégig az óklasszikus verselés híve volt, ezt művelte, de ő nem lehetett olyan latin szellem, mint Berzsenyi, mert kötötte keleti egyháza és két malomkő között őrlődve művelte a szerb költészetet. A vívódás hatása azután meg is látszik költészetén, amely mesterkélten hatott s mindvégig érezni lehetett rajta az egyházi műnyelv hatását. Ezzel magyarázható, hogy Musicki Lukiján halálával költészete is elfakult s ma már inkább csak irodalomtörténeti dokumentum, s nem az az élő erő, amit a szintén óklasszikus verselő, Berzsenyi költészete a magyar irodalomban jelent.

Itt kell szólnunk Vuk Karadzicsról, a szerb irodalmi nyelv megújítójáról, helyesebben megteremtőjéről, akinek hosszú élete és több évtizedes munkássága a szerb racionalizmustól kezdve egészen a szerb romantika kilombosodásáig hatott és a szerb irodalom végleges kialakulásához vezetett. Bár Vuk Karadzics Hercegovinában született, igazi ösztönzéseit Bécsben, a szlovén Kopitartól kapta, mégsem maradt teljesen magyar hatás nélkül, mert itt is megfordult, Budán és Újvidéken járt, Délmagyarországon is gyűjtött, magyar-barát szerb íróársaitól kétségtelenül kellett a magyar nyelvújítási mozgalmakról is értesülést szereznie. De ezeken is túl épp a szerb népdalgyűjtés fel kellett hívja figyelmét azokra a magyar hatásokra, amelyek a középkori szerb népdalköltészetben megvoltak és mindvégig fennmaradtak, ő persze még nem ismerhette a székely népköltészetet, amely főleg a balladákban oly sok rokonságot mutat a szerb lélekkel, de láthatta, hogy a szerb népdalt mennyiben ösztönözték a magyar származású és a szerb népköltészetben közös magyar-szerb hőökké magasztosult személyek. A sors különös és furcsa játéka, hogy sem mi magyarok, sem pedig a szerbek eddig nem mutattunk mélyebb érdeklődést egymás népdalköltészete iránt, holott már itt is igen sok közös vonás és egymásrahatás merül fel. A szerb népköltészet a mi magyar történelmi alakjainkat és eseményeinket is megörökítette és a maga sajátos naiv módján szerb vidékekre átültette s ugyanígy átvette bizonyos fokig a magyar nép lelkét is. Tény, hogy a két egymás mellett és sokszor ugyanabban a hazában elkeverten élő nép a közös harcok közös élményeiben számos jellemvonást vett át egymástól. Lelkiségének jellegzetes vonásai igen sok esetben egyeznek és a szerb népköltészetben sokszor a mi tájaink, így Erdély,

azonos történelmi eseményeink, személyiségeink szerepelnek, közös eszmények és közös élmények maradtak meg bennük. Milyen kár, hogy a szerb népköltészet iránt magyar irodalmi körökben csak félvszázados időközökben lobban fel az érdeklődés s míg 1836 körül Székács József, döbb pedig a Kazinczyval barátkozó Vitkovics Mihály foglalkozik vejük, a múlt század kilencvenes évtizedéig kell várni, míg Margalics Ede magyarra fordítja a Kraljevics Márkó ciklust (jellemző, hogy a fiatal Ady mennyire megérezte benne a lelki rokonságot!) s majd újabb félvszázadnak kell ékelnie, hogy magyar költők újabb érdeklődéssel forduljanak a szerb népköltészet magyar nyelven még oly kevéssé feltárt és ismertetett kincsésbányája felé. Pedig mennyit tanulhatnánk ezekből a népballadákából, amelyek a szerbek közel négy évszázados ozmán elnyomatásának idején a szerb kultúra igazi életjelei voltak s arra mutatnak, hogy egy nép az állami lét teljes elsüllyedése után, a legkegyetlenebb rája-sors tengerfenekén is miként őrizheti meg mélyműveltségének sajátosságait, hogyan ragaszkozhat tudat alá süllyedt történelméhez, eszményképeihez és ahhoz a mélységes hitéhez, amelyből a nemzet fennmaradásához vezet az út. S nem szabad elfeledni, hogy ezek az eszményképek közösek voltak, a mi magyar hőseink a szerb nép eszményképei is. Tinódi Lantos Sebestyén még jól ismerte a szerb népénekeket és a két nép lelke egyazon erővel nyilatkozik meg a székely és a szerb népballadákban. Legfeljebb a ritmus volt más, de sokszor még ez is találkozott s a legmélyebb és legjellemzőbb népi sajátosságok mindkét nép balladáiban egyaránt feltalálhatók. Ha Vuk Karadzics ezeknek a népdaloknak felkutatásában és feltárásában nem is dolgozott magyar hatások alatt, eredménye visszaütő erővel mutat rá a közös tulajdonságokra és arra, hogy a két egymás mellett élő népnek egymással szemben milyen kötelességei vannak.

Karadzics irodalmi jelentőségét azonban egyáltalán nem meríti ki a szerb népi szellem alkotásainak gyűjtése; nemkevésbé fontos a szerb irodalmi nyelv és helyesírás újjáteremtőjeként is. Az addigi slaveno-szerb irodalmi nyelvtől való eltávolodás és az egyszerű népi nyelv használata vele kezdődött, mint már mondtuk. Karadzics véglegesen leszámolt a régi hagyománnyal és úgy írt, ahogy a népet beszélni hallotta. A cyrill írás megreformálásában is sok gyakorlati érzéket mutatott, a régi egyházi helyesírást egyes írásjelek egyszerűsítésével, elhagyásával és hozzátételével a polgári használat számára lényegesen megkönnyítette. Eszméi azonban nem mindenütt találtak egyhangú helyeslésre, különösen a klérusnál és a konzervatív irodaámároknál heves ellenállásba

ütköztek. A szerb írók két táborra osztoáltak, Karadzics barátainak és ellenfeleinek táborára. A küzdelem évtizedekig tartott és magyar földön zajlott le. Bár az ellenpárt soraiban olyan tekintélyek álltak, mint St. Stanimirovics, a karlócai érsek, és Jovan Hadzsics, a neves ügyvéd, Karadzics eszméi mégis diadalt arattak, s ez nem csekély mértékben a fiatal magyarországi szerb költőnek, Branko Radicservicsnek az érdeme, aki valódi népi nyelven írt költeményeinek első kötetével (1847) a szerb fiataltság túlnyomó részét megnyerte Karadzicsnak.

A szerb irodalmi romantika kivirágzása idején a szerb irodalmi központ elköltözik Budapestről és egészen délre, a szerb nép zöméhez, Újvidékre vonul. A budai szerb polgárok jelentősége mindinkább halványodik, a dunamenti, csepeli, szentendrei szerbség megkezdzi az egykézést, a meggazdagodás a szerbség biológiai erejének csökkenésével jár, a szórványok mindinkább felszívódnak az egyre erősödő magyar környezetben és a szerb irodalom is dél felé húzódik, ahol még nagyobb népi tömegek vannak. Így kerül a Matica és vele együtt a Letopis is Újvidékre 1864-ben. A nyolcvanas évekig Újvidék a szerb irodalmi élet középpontja, a magyar hatás azonban nem halványodik, sőt erősödik, mert a szerbség fiai közül mind többen végzik főiskoláikat a magyar fővárosban. Csak a nyolcvanas években hagyja el a szerbség irodalmi és művelődési középpontja hazánkat és üti fel végleges tanyáját a lassanként kialakuló nemzeti állam fővárosában, Belgrádban. Hogy Belgrád csak oly későn vehette át a szerb nép szellemi központjának szerepét, az a hosszú ozmán uralomnak tulajdonítandó. Hiszen a szerb fejedelemség még a hatvanas években is a porta vazallus-állama volt és csak Obrenovics Mihály fejedelemléne sikerült a török garnizonokat országából eltávolítania. A fiatal államalakulat európaizálódása addig csak nagyon lassan haladt előre. Milos, a jó öreg fejedelemléne, aki az országot még saját tulajdonának tekintette és patriarchális módon török mintára kormányozta, a kulturális haladás iránt kevés érdeklődést mutatott. Csak Karagyorgyevics Sándor alatt kezdődhetett meg az állami apparátus, az igazságszolgáltatás, az iskolarendszer és a gazdasági élet fokozatos európaiasodása. Ebben a munkában a vezetőszerp a képzett magyarországi szerbeknek jutott, akik ebben az időben tömegesen vándoroltak ki a fejedelemségbe és nemritkán magas állásokat értek el állami hivatalnokokként. A magyarországi szerb költő, Jovan St. Popovics szervezte meg az iskolaügyet és a gimnáziumok részére a magyar hagyományok szellemében készített tantervet. A kiváló újvidéki ügyvéd, Jovan Hadzsics a polgári törvénykönyvet állította össze (1844) és az igazságszolgálda-

tást szervezte meg. Atanáziusz Nikolics zombori intéző mezőgazdasági szakiskolát és mintagazdaságot létesített és több gazdasági könyvet írt. Ezeknek a kiváló férfiaknak és számos névtelen hivatalnoknak egyenesen szimbolikus jelentőségük van. A magyarországi iskolákban a szerb ifjúság a nyugati kultúra elemeinek birtokába jutott és a szerb nemzet legnagyobb részének, mely csak később tudott megszabadulni az ozmán uralomtól, tanítómesterévé lehetett.

A szerb irodalmi romantikusok művein a szabadelvű magyar irányzat tükröződik vissza, természetesen a szerb lelkiség sajátosságainak megtartásával. Ugyanakkor a német hatás növekedéséi: is tapasztaljuk; Szubotics, Radicsevics Branko, Kosztics Láza német művelődést kapnak és német nyelven írják első verseiket. Viszont azoknál a szerb íróknál, akik magyar környezetben nevelkednek és magyar művelődés alakítja szellemük kialakulását, annál erősebb a magyar vonzalom és a magyar hatás. A szerb irodalmi romantika legerősebb költőjénél, Zmaj Jovan Jovanovicsnál és mellette Jaksics Gyuránál érezzük leginkább a magyar hatást. A szerb nyelvújítás 1848-ig teljesen lezajlik, az új írók már leszűrt eredményeket vesznek át és teljesen népi nyelven írják műveiket. Zmaj verseiben már Petőfi Sándor, Arany János nyomait látjuk, elsősorban pedig Petőfiét. A szabadságeszmék romantikáját Petőfi jelenti, Zmajnál ő a nagy élmény, de a magyar költő hatása már nem a magyarságot jelenti, vagyis azt, hogy a szerb költő elforduljon nemzetétől, magyar-barátsága mellett ő jó szerb marad, s megmarad benne a közös patriotizmus élménye is. Főleg Petőfitől nagyon sokat fordít, így lefordítja szerb nyelvre a János vitézt, amely olyan népszerűsége tesz szert, mintha nem is magyarból fordította volna, hanem eredeti szerb mű lenne. Petőfitől nagyon sok verset fordít szerbre, lefordítja Arany János Toldiját és Madách Ember tragédiáját is. A magyar-szerb kulturális együttműködés is — az ő idejében éri el csúcspontját, Zmaj Arany fánossal és a magyar írókkal folytat levelezést, bevásárlják a Kisfaludy Társaságba s amikor meghal, a Kisfaludy Társaság küldöttségileg képviselteti magát a temetésén. Talán az ő típusa lett volna legalkalmasabb a magyar patrióta és szerb nacionalista helyes összeegyeztetésére és korszerűsítésére, persze politikai síkon már nem volt ez lehetséges, s az egy időben alapjában véve hasonló magatartást felmutató és fiatalkorában egy osztrák-magyar Svájcra álmodozó Miletics Szvetozár eltávolodott tőlünk. Mai szemmel szinte furcsa szerbül olvasni a walesi bárdokat és Garay Kontját, pedig a magyar és szerb lélek — bármennyire paradoxonnak látszik — itt jutott legközelebb egymáshoz. Ugyanilyenek voltak Zmaj

eredeti politikai színezetű versei is, melyekben mindig jó szerbségét hangoztatta és már a nyolcvanas években gúnyos verset írt a „kisebbségi“ osztályozásról, pedig hol voltunk akkor még a kisebbségi korszaktól. Zmaj Újvidéken született s bár élete jórészét itt élte le, sokat bolyongott más vidéken is. ő teremtette meg, szinte párhuzamosan a magyarral a szerb gyermekirodalmat is.

A másik romantikus nagy magyar hatásokat felmutató szerb költő Jaksics Gyura volt. Zmajnak jóbarátja, így érthető, hogy az ő eszményképe az angol Byron mellett szintén a magyar Petőfi. Igazság- és szabadságszeretetet a magyar Petőfítől tanul és ezzel a kemény, meg nem alkuvó igazságszeretettel fordul saját nemzete felé is. Nemcsak verseket, hanem jó elbeszéléseket is ír, kendőzés nélkül ábrázolja a bánáti szerb paraszt nehéz életét, de ugyanígy festi a szerbiai viszonyokat is. Nem alkuszik és ebben a magatartásában mélységesen rokon Petőfivel és a magyar romantika nagyjával.

Ignjatovics Jakov szerb regényíró tulaj donképen a realistákhoz tartozik és így saját korát jóval megelőzte; 1824-ben született és a negyvenes években kezdett írni, amikor a romantika még csak bontakozott, majd virágzását élte. Ignjatovics Szentendrén: született, itt kapta élete első nagy élményeit s ezek döntően befolyásolták írásmódját. Az egykézű és hanyatló szerb művelődési központ fájdalmas nyomokat hagyott a lelkében, ez vezette a réalista életlátáshoz. Másik mély élménye a magyarság, amelyet szülővárosában, majd Pesten, de főleg Kecskeméten ismert meg, ahol jogot tanult. Annyira magyar-barát volt, hogy a szerbek rokonszenvét is elvesztette és a szerb társadalom mint magyarront kezelte s félig-meddig megtagadta. A szabadságharc idején mellénk állott s mikor a harc elbukott, egyidőre Belgrádba ment, majd elvándorolt a világba és évekig ismeretlen helyen tartózkodott. Később visszatért és Újvidéken telepedett le. Réalista regényeiben nemcsak a múlt század második felének szerb, hanem magyar levegőjét is érezzük, a közös magyar-szerb együttélés és szellemiség él ezeken a lapokon. Egyideig a Letopist is szerkesztette, kétízben országgyűlési képviselő is volt. Társadalmi regényeiben el nem hervadó korrajzot adott, megírta Szentendre virágzásának és hanyatlásának képét, a szerb kereskedő- és iparosvilág alakjait örökítette meg regényeiben, amelyek épen őszinteségük és sokszor kegyetlen igazságérzetük miatt soha nem váltak népszerűvé. Mintha szerb nyelven a magyar Tolnai Lajost látnánk, ugyanúgy félreértette és megtagadta a saját kora, azzal súlyosbítva, hogy a szerb társadalom még feltétlen magyar-barátsága miatt is idegenkedett tőle. Jó-

ideig még a szerb irodalomtörténet sem akarta elismerni, csak Szerlics Joan, a jeles szerb irodalomtörténetíró szolgáltatott igazságot neki s juttatta az őt megillető helyre. Bizonyos, hogy Tolnaival nemcsak lelki rokon volt, hanem műveit is ismerte és így korai realizmusának alakulásában ez a tragikus sorsú kor- és sorstársa is nagy hatással lehetett reá. Nyelvezete nem volt az élő szerb nép nyelve, s kortársai azzal vádolták, hogy nem tud már jól szerbül. Regényei szerkezete is gyenge, de korának és társadalmának megfestésében mesteri, nagysága az idők múlásával csak növekszik. Nekünk magyaroknak is érdemes lenne közelebbről megismernünk és a magyar közönséggel is megismertetnünk ezt a szerb író, aki mindvégig hűséges magyar patrióta volt s tragikumát csak növelte, hogy ő sem alkudott meg a népszerűséggel.

A másik nagy szerb realista, akinek művein a magyar irodalmi hatások érezhetők, Szremac Sztevan. Zentán született 1858-ban, de a szerb irodalomban csak 1890-ben jelentkezett. Magyarból is és németből is fordított elbeszélést szerbre. Előszóval írt a kisemberekről, pompás mély humorral, finom szatírával, amely sohasem válik bántóvá. Regényeinek egy része a Bánságban és a Szerémségben játszódik. Úgy is mondhatnánk, hogy Szremac a szerb Mikszáth Kálmán s valóban Mikszáth derűs humorát s emellett társadalom javító irányzatát Szremac műveiben is megtaláljuk. Mikszáth műveit ismerte és szerette.

A világháború előtti és közvetlen világháború utáni irodalomban is több írónál találunk magyar elemeket, így elsősorban a magyar műveltségű Petrovics Veljkonál, az újabb szerb irodalom legkiválóbb elbeszélőjénél. Manojlović Tódor a háború előtt Adyval barátkozott s Nagyváradon a holnaposokkal indult, mégis inkább Kosztolányi lelki rokona. Nagy Ady-tisztelő Krleža Miroslav is. Petrovics novellái jórészt Magyarországon, Bácskában és Bánátban játszódnak s & világháború előtti magyar vidéki élet levegője él bennük s nem egy érdekes magyar figurája is van, így például egyik nagyobb lélegzetű, majdnem kis regénynek is nevezhető novellájában Magyar Pista alakja, akiben a negyvennyolcas Habsburg-ellenes hagyományok annyira élnek, hogy az első világháború idején a szerbekhez csatlakozott.

A világháború után a szerb irodalom újra forrásban volt. Még mindig akadt egy-két szerb író, akik minden politikai ellentét dacára is megtalálták az utat a magyar szellemhez. Madách Ember tragédiája a két világháború között két új szerb fordításban jelent meg, ezek közül a nagy költő, Sztefanović Szvjetislav munkája a műfordító művészet va-

Jókai műremeke és Madách végérvényes szerb fordításának tekinthető. A szerb kultúrát közelebbről megismerő magyar fiatalság feladata mélyebben bebocsátkozni a szerb irodalom ismeretébe s a magyar-szerb kölcsönhatások módszeres és rendszeres kutatásába.

Csuka Zoltán